

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті визначено роль держави у розвитку фізичної культури і спорту. Запропоновано комплекс заходів щодо створення державної стратегії розвитку фізичної культури і спорту.

Ключові слова: розвиток фізичної культури і спорту, державне регулювання фізичної культури і спорту, державна стратегія розвитку фізичної культури і спорту.

В статті определена роль государства в развитии физической культуры и спорта. Предложен комплекс мероприятий по созданию государственной стратегии развития физической культуры и спорта.

Ключевые слова: развитие физической культуры и спорта, государственное регулирование физкультуры и спорта, государственная стратегия физкультуры и спорта.

The article defines the role of government in the development of physical culture and sports. The complex of measures to create government strategy of development of physical culture and sports.

Key words: development of physical culture and sports, the role of government in the development of physical culture and sports, government strategy of development of physical culture and sports.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток фізичної культури і спорту як найменш витратний і найбільш ефективний засіб форсованого фізичного й морального оздоровлення нації, покликаний забезпечити формування фізичних, естетичних і моральних якостей людської особистості, профілактику захворювань, фізичної та психоемоційної рекреації і реабілітації людини, об'єднання сім'ї, організацію дозвілля. Фізкультурно-спортивні громадські рухи зближують особисті і громадські інтереси, формують здоровий морально-психологічний клімат у різних соціально-демографічних групах населення, особливо в молодіжному середовищі. Фізична культура, будучи частиною загальної культури людини, її здорового способу життя, багато в чому визначає її поведінку під час навчання, на виробництві, в побуті, у спілкуванні.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Основними завданнями фізичної культури і спорту в Україні є постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, сприяння економічному і соціальному прогресу суспільства, а також утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві [1].

Істотний внесок у розвиток теорії та практики регулювання розвитку фізичної культури і спорту

зробили такі вчені: Е. О. Дружиніна, М. І. Золотов, В. В. Кузін, М. Є. Кутепов, В. М. Лабскір, О. І. Любієв, О. В. Маліков, Н. Д. Нікольська [2-6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасному світі посилюється усвідомлення ролі фізичної культури і спорту як чинника вдосконалення природи людини і суспільства. Здоровий спосіб життя в цілому, фізична культура і спорт зокрема, стають соціальним феноменом, об'єднуючою силою і національною ідеєю, що сприяє розвитку сильної держави і здорового суспільства.

В Україні ухвалений Закон «Про фізичну культуру і спорт», розроблені регіональні програми залучення різних груп населення до систематичних занять фізичною культурою і спортом.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ролі держави у розвитку фізичної культури і спорту та розробка комплексу заходів щодо створення державної стратегії розвитку фізичної культури і спорту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на політику держави зі створення національної системи фізичної культури і спорту, вона не може утримати у фокусі своєї політики багато аспектів підтримки і зміцнення

здоров'я населення. Фізична активність і фізична підготовка населення продовжують залишатися на низькому рівні. Аналіз фізичної активності населення свідчить, що майже дев'ять з кожних десяти дітей у віці 6 років і старше займаються фізкультурою і спортом не менше одного разу на тиждень. Доросле населення значно менше займається фізкультурою і спортом: лише кожен третій чоловік і кожна п'ята жінка в цілому по Україні, в сільській місцевості – кожен четвертий чоловік і кожна восьма жінка. Такий стан зумовлено низькою доступністю до інфраструктури здоров'я, переведенням користування спортивними та оздоровчими спорудами на платну основу [7]. Тоді як у Великій Британії і Франції кількість тих, хто займається, перевищує 65 %, в Голландії – 72, у Фінляндії – 80 %.

Сьогодні механізм виконання чинних державних норм і нормативів не передбачає ефективної системи контролю рівномірності розподілу мережі фізкультурно-спортивних споруд по всій території України, а також якості надаваних послуг. Тому діючі механізми розвитку галузі фізичної культури і спорту, зокрема нормативна і правова бази, не дозволяють здійснити права кожного громадянина на заняття спортом.

У розвиток цього напрямку Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 роки, покликаної подолати демографічну кризу в Україні. Зокрема, концепція визначає стратегічні напрямки, цілі та завдання розвитку сфери фізкультури і спорту та спрямована на створення умов для запровадження здорового способу життя, залучення широких верств населення до масового спорту та розвиток спорту вищих досягнень [8].

Основні напрями державної політики у галузі регулювання розвитку фізичної культури і спорту повинні ґрунтуватися на спільній діяльності фізкультурно-спортивних організацій, органів і установ освіти, охорони здоров'я, засобів масової інформації.

Державна політика у галузі регулювання розвитку фізичної культури і спорту припускає:

- організаційну діяльність з проведення масових змагань і фізкультурно-спортивних заходів (організація і проведення в установах освіти позаурочних занять, у т. ч. спортивних змагань і свят; створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання і в парках відпочинку; збільшення кількості спортивних шкіл, клубів, центрів);

- підготовку фахівців високої кваліфікації. В освітніх установах вищої фізкультурної освіти діють кафедри і факультети з підготовки фахівців фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками, дітьми молодшого і середнього шкільного віку, з учнями спеціальних медичних груп, людьми, які мають хронічні захворювання, інвалідами, пенсіонерами. Необхідно забезпечити підготовку,

перепідготовку і стимулювання діяльності громадських організаторів фізичної культури і спорту;

- інформаційне і пропагандистське забезпечення. Фізична культура і спорт повинні мати єдиний інформаційний простір (створення державної, регіональних і локальних інформаційних систем, розробка пропагандистських та інформаційних технологій з основних видів діяльності галузі, в т. ч. шляхом використання практики фантів за соціальними програмами, що надаються на конкурсній основі засобам масової інформації);

- управлінські заходи повинні ґрунтуватися на пріоритетності територіального принципу на основі суверенних прав і самоврядування місцевих фізкультурно-спортивних організацій, переорієнтації діяльності регіональних і місцевих фізкультурно-спортивних державних установ і громадських організацій з розвитку спорту вищих досягнень переважно на масовий розвиток фізичної культури, спорту і спортивного туризму. В той же час, необхідна і участь держави в розвитку олімпійського руху в країні, українського спорту, що забезпечує представництво, в олімпійських іграх, державна підтримка участі провідних українських спортсменів і спортивних команд у престижних міжнародних змаганнях, державна участь у становленні й розвитку професійного спорту.

Управління розвитком фізичної культури і спорту в регіонах України здійснюється в трьох напрямках: реорганізація структури управління, розробка нормативно-правової бази, перехід на програмно-цільове управління. Деякі фахівці виділяють наступні чинники, сприяючі вдосконаленню управління фізичною культурою і спортом в регіоні [3; 6]:

- формування системи фінансування, що охоплює бюджетні й позабюджетні джерела;

- поліпшення системи підготовки кадрів і науково-методичного забезпечення, формування інформаційної інфраструктури;

- розширення міжнародної діяльності, інновації в муніципальних органах управління масовим спортом;

- формування цільових програм.

Таким чином, ефективність регіональної політики розвитку спорту вирішується за допомогою вдосконалення ресурсного забезпечення.

У ряді регіонів створені реальні передумови для розвитку фізичної культури і спорту. Основний принцип – вивчення потреб населення, як база для вирішення організаційних питань. Організаційна структура управління дозволяє вирішувати питання ресурсного забезпечення спорту – створені відділи:

- розвитку об'єктів спортивного призначення, до чиеї компетенції входять питання розвитку спортивних споруд, правового регулювання нерухомості, функціонального забезпечення управління;

- розвитку спорту, що займається питаннями підготовки спортивних резервів, масовим спортом, заходами і взаємозв'язками установ;

– програмного і нормативного забезпечення ФКС.

Основними задачами є:

- розробка і проведення єдиної державної політики у галузі ФКС;
- розробка і реалізація республіканських програм, концепцій і пропозицій із розвитку фізичної культури і спорту;
- формування у населення потреби у фізичному вдосконаленні і гармонійному розвитку;
- підготовка резерву спорту вищих досягнень;
- здійснення організаційно-методичного керівництва у галузі фізичної культури і спорту;
- залучення позабюджетних коштів, для фінансування програм фізкультурно-оздоровчої, масово-спортивної роботи;
- організація і проведення роботи з підготовки, підбору, перепідготовки і розподілу кадрів у галузі фізичної культури і спорту;
- впровадження єдиних нормативів і стандартів у галузі фізичної культури і спорту в Донецькій області і контроль за їх дотриманням.

Подібний перелік задач також дозволяє охопити всі проблеми ресурсного забезпечення – фінансування, кадрове, інформаційне забезпечення, формування мережі фізкультурно-спортивних споруд.

Формування законодавчої бази в регіоні в плані ресурсного забезпечення зумовлює ефективний розвиток фізичної культури. Цілями державного втручання у розвиток ринку послуг фізичної культури і спорту повинні стати:

- забезпечення умов для задоволення потреб особи в заняттях фізичною культурою і спортом;
- підтримка громадського здоров'я і використання масового спорту як засоби профілактики неінфекційних захворювань;
- патріотичне виховання населення;
- реалізація соціальної функції галузі фізичної культури і спорту;
- підвищення продуктивності праці, поліпшення трудових ресурсів країни.

Основна причина виявлених недоліків державного управління фізичною культурою і спортом – недооцінка органами управління соціальної ролі цього виду діяльності. Аналіз законодавства у галузі регулювання фізичної культури і спорту показує, що відсутні наукове, методологічне і організаційно-управлінське забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, не визначена компетенція організацій різного ієрархічного рівня в питаннях формування ресурсної бази фізкультурно-спортивних споруд. Розмитість формулювань зумовлює дублювання функцій з управління на усіх рівнях, що не дозволяє реалізувати ціннісно-правову, соціальну і економічну засади законодавчої бази в Україні.

При формуванні системи регулювання розвитком фізичної культури і спорту варто взяти до уваги наступне. На сьогодні конкуренція між фізкультурно-спортивними спорудами обмежена через переважання попиту над пропозицією, тому до досягнення високої забезпеченості населення

послугами фізичної культури і спорту не можна очікувати на зниження цін як на ресурси, так і на послуги. Питання підвищення цінової і територіальної доступності послуг сфери фізичної культури і спорту не повинні вирішуватися окремо від проблем контролю якості обслуговування, що буде ускладнено, оскільки немає адекватної законодавчої бази в цій сфері.

Структура об'єктів управління (фізкультурно-спортивних споруд), що склалася, характеризується значними диспропорціями. Так, якщо в різних навчальних закладах заняття спортом у більшості своїй забезпечені коштом держави, то сектор послуг для дорослих – є приватним, він пропонує обмежений набір дорогих послуг, тобто наявний розрив у структурі пропозиції послуг спорту. Крім того, серед суб'єктів фізичної культури і спорту продовжує збільшуватися частка комерційних підприємств, які не можуть бути керовані тільки за допомогою адміністративних методів [6].

Отже, потрібне здійснення переходу від діючої системи управління до територіальної. Необхідно передбачити формування сприятливих умов для організацій, які беруть участь у програмах розвитку фізичної культури і спорту, сприяють заняттям спортом своїх співробітників, вкладають грошові кошти у спорт. Тим більше, як показує регіональна практика, при дотриманні пріоритету масового спорту, розподілі спорту вищих досягнень і спорту для всіх, створюються умови для формування адекватного попиту ресурсної бази.

При цьому в першу чергу варто розробити єдину державну стратегію, що буде реалізовуватись на всіх рівнях і регіонах, створює сприятливі умови для соціально-економічного розвитку фізичної культури і спорту. Ця стратегія повинна припускати вжиття загальнонаціональних заходів і кампаній для різних категорій і груп населення і базуватися на об'єднанні зусиль Уряду, керівників регіональних і місцевих органів влади, громадських, профспілкових організацій, засобів масової інформації і самого населення. Не можна обминути досвід Німеччини, де у сфері масового спорту реалізуються численні програми, які дозволяють охоплювати послугами цієї сфери більше як половину населення.

Комплекс заходів щодо розробки і реалізації цієї стратегії містить наступні елементи:

- створення мережі спортивних споруд, навчання кадрів для потреб оздоровчого спорту, проведення наукових досліджень та інформаційної діяльності у цій галузі;
- підвищення соціального статусу фізичної культури і спорту як однією зі складових національної ідеї, що формує фізично здорову і розвинену людину;
- розробка практичних моделей фізкультурно-спортивного руху в країні, розв'язання невідкладних задач зі зміцнення фізичного і психічного здоров'я людини. Незважаючи на теоретичне розуміння того, якою має бути

загальнонаціональна система підвищення людського потенціалу, поки можна говорити лише про окремі перетворення. Немає єдиної стратегії, що поєднує зусилля держави, її соціальних інститутів, місцевих органів влади з ініціативами громадських спортивних організацій і приватних осіб;

- розвиток народних систем фізичного виховання, що дозволяють повністю використувати традиції, розкрити самотність і досвід народів України;

- пропаганда цінностей фізичної культури і спорту, формування ідеалу фізичного здоров'я шляхом розробки комплексу відповідної «соціальної реклами» і її розміщення в засобах масової інформації у рамках державної інформаційно-пропагандистської кампанії;

- залучення в оздоровчий спорт грошових коштів з позабюджетних джерел. Державна фінансова підтримка оздоровчого спорту поки що незначна, ринкові механізми розвитку привели до багатократного підвищення вартості фізкультурних і спортивних послуг, що перетворило більшість профільних установ на закриті клуби. Форми надання спортивно-оздоровчих послуг мають бути різними: безкоштовними, пільговими, платними. Для молоді користування спортивними спорудами і відвідання багатьох спортивних заходів мають бути безкоштовними або пільговими;

- створення регіональних спортивних рад для підтримки спортивно-оздоровчої діяльності спортивних організацій, розташованих на цій території, клубів, команд, організацій і проведення змагань; розвиток активної участі в регіональних оздоровчих програмах місцевих підприємств і установ. Як показує досвід інших країн, саме на регіональному і муніципальному рівнях можна ефективно і прямо сприяти громадянам у реалізації їх прав на заняття фізичною культурою (спортом для всіх), туризм і сферу спортивного дозвілля;

- відновлення спортивного туризму як громадського руху. На сьогодні туризм розвивається винятково на комерційній основі, часто як екстремальний туризм, що істотно обмежує число учасників туристичних переходів. Україна втрачає унікальну можливість використовувати багатство своєї природи, свої простори для розвитку фізичних можливостей людини, виховання молоді в гармонії з природою, рекреації для всіх груп населення;

- вдосконалення законодавчої бази: підготовка нової редакції Закону «Про фізичну культуру і спорт в Україні» з додаванням ряду додаткових понять, таких, наприклад, як «послуги фізичної культури і спорту», «спортивна реабілітація», «спортивна наука», «спортивна медицина»; розробка нових законодавчих актів, що створюють сприятливі економічні умови для організацій, які реалізують програми розвитку фізичної культури і спорту, особливо серед дітей,

інвалідів, сиріт. Спонсори та інвестори, спрямовують свої кошти на розвиток інфраструктури «спорту для всіх», особливо для молоді та інвалідів, повинні мати переваги в отриманні державних замовлень;

- забезпечення пріоритету фізичного виховання і спортивно-оздоровчої роботи серед дітей і молоді. Реальними центрами фізкультурно-спортивного дозвілля дітей і молоді за місцем проживання повинні стати підліткові клуби, дошкільні установи, школи, навчальні заклади професійної освіти, фізкультурно-спортивні комплекси підприємств і комерційних структур. Потрібне залучення додаткових грошових джерел, наприклад, визначені законом відрахування від ігорного бізнесу на розвиток мережі доступних молоді спортивних клубів, спортивних споруд, літніх таборів і т. д.

Крім того, стратегія і відповідні заходи мають бути підкріплені єдиною державною системою інформаційно-роз'яснювальної роботи, що припускає як галузеву інформаційну систему, так і систему пропаганди здорового способу життя серед населення. У результаті на державному рівні повинні виконуватися завдання створення правової бази розвитку як спорту вищих досягнень, так і масового спорту, формування науково обгрунтованої системи оздоровлення і фізичного виховання населення, реалізації державних цільових програм, підготовки кадрів і т. д.

Таким чином, у процесі державного регулювання розвитку фізичної культури і спорту умовно можна виділити два підходи. По-перше, підхід, реалізований в розвинених країнах, заснований на децентралізації управління, де провідну роль у розвитку фізичної культури в цілому і масового спорту зокрема відіграють місцеві органи управління. По-друге, підхід, використовуваний у колишніх соціалістичних країнах і низці країн СНД, заснований на централізації, де головним є державний орган управління. При цьому варто зазначити, що реалізація цього підходу не дозволяє надавати пріоритет масового спорту через дефіцит коштів, а також дублювання функцій на всіх рівнях управління.

Висновки. Таким чином, розвиток соціально-економічної ситуації, провідна роль фізичної культури і спорту, в національній економіці і безпеці держави зумовлюють перехід від централізованої моделі управління фізичною культурою і спортом до нових, децентралізованих і демократичних механізмів взаємодії з державними, громадськими і комерційними організаціями. Це потребує вдосконалення державного регулювання розвитку фізкультурно-спортивного руху на регіональному рівні, посилення координації роботи фізкультурних організацій різного профілю і різних форм власності, формування регіональних програм розвитку фізичної культури і спорту, підвищення ефективності підприємницької діяльності фізкультурно-оздоровчих організацій у регіонах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 № 3808-ХІІ // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 14. – ст. 80.
2. Дружинина Э. А. Физкультурная деятельность как фактор качества трудовой жизни молодежи / Э. А. Дружинина // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 2. – С. 35.
3. Маликов А. В. Актуальные проблемы физической культуры и спорта в современных условиях жизни / А. В. Маликов // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2007. – № 6. – С. 105–107.
4. Менеджмент и экономика физической культуры и спорта / М. И. Золотов, В. В. Кузин, М. Е. Кутепов, С. Г. Сейранов. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 432 с.
5. Нікольська Н. Д. Виховання національно свідомої особистості засобами фізичної культури [текст] : збірник / Н. Д. Нікольська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Теорія та методика навчання: фізична культура і спорт: збірник / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ, 2005. – Вип. 2. – С. 50–54.
6. Поддержание здоровья: подходы, условия, факторы риска и благополучия [текст] : [учеб. пособие] / В. М. Лабский, А. И. Любиев, А. В. Юшко ; общ. ред. В. М. Лабский; «Харьковский политехнический ин-т», нац. техн. ун-т. – Х. : НТУ «ХПИ», 2007. – 146 с.
7. Здоровье народа – богатство государства: Обзор литературы и собственных исследований / А. М. Нагорная [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.infind.kharkov.ua/1rus.html>.
8. Правительство нашло путь выхода из демографического кризиса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://glavred.info/archive/2011/09/03/130607-10.html>.

Рецензенти: **Ємельянов В. М.** – к.т.н., державний службовець I рангу;

Коваль Г. В. – к.політ.н., доцент.

© Ніколаєв О. А., 2012

Дата надходження статті до редколегії 12.04.2012 р.

НІКОЛАЄВ Олександр Анатолійович – кандидат юридичних наук, ст. викладач кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Донецького юридичного інституту МВС України.

Коло наукових інтересів: державна політика в галузі фізкультури та спорту.